

ÜLKE - DIŞILIK

Doç. Dr. Ömer İlhan AKİPEK

Ülke - dışılık gibi, bugün artık devletler hukukçularının büyük çoğunluğunca terkedilmiş olduğu belirtilen (1) bir varsayımı (fariyesi) neden inceleme konusu yaptığımız düşünülebilir. Ülke - dışılık diplomatik ayrıcalıkların temelini açıklamak için, artık, belki bir varsayım olarak kullanılmamaktadır ama, çeşitli devletler hukuku müesseselerinde meselelerinde muhtevası değişik bir kavram olarak gene de karşımıza çıkmaktadır. Bu itibarla bilimsel açıdan ele alınmasında fayda vardır. Bu maksatla «ülke - dışılık» meselesini, önce bir kavram olarak ele alacağız, sonra muhtevasını inceliyerek bir neticeye varmaya gayret edeceğiz.

I — ÜLKE - DIŞILIK KAVRAMI

Terminoloji bakımından, Profesör *Seha L. Meray*'in kullanmakta olduğu (2) «ülke - dışılık» terimini, aynı kavramı ifade için kullanılan «*hariç-ez-memleket*», «*yurttan dışılık*» (3), «*memleket dışı*» (4) gibi tâbirlere tercih ediyoruz. Dilimizdeki bu terimler; kelime olarak ilk defa 1749'da *Wolff* tarafından kullanılmış olan «*extraterritorialitas*» dan *G. F. de Martens*'in aracılığı ile Fransızcaya «*exterritorialité*», Almancaya «*Exterritorialitaet*» olarak geçmiş bulunan (5) ve İngilizcede «*exterritoriality*» veya «*extraterritoriality*» kelimeleriyle karşılanmakta olan kavramı ifade etmektedir.

- (1) Bk. *Seha L. Meray*, Devletler hukukuna giriş, c. II, 3. bası, Ankara, 1965, s. 29 (Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi yayımlarından).
- (2) *Seha L. Meray*, a.g.e., s. 29.
- (3) *Edip F. Çelik*, Milletlerarası hukuk, İstanbul, 1965, s. 432 (İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi yayımlarından).
- (4) *Zeki Mesud Alsan*, Yeni devletler hukuku, c. I, 2. bası, İstanbul, 1955, s. 569 (Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi yayımlarından).
- (5) *Ernest Satow*, A guide to diplomatic practice, 4 th edition, edited by *Neville Bland*, London - New York - Toronto, 1961, s. 175 (Longmans).

Nitelikleri bakımından ülke-dışılık kavramı, biri dar, diğeri geniş olmak üzere iki anlamda kullanılmaktadır.

Dar anlamda ülke-dışılık, genellikle diplomasi ayrıcalıklarının temelini açıklama maksadiyle öne sürülmüş bir varsayımdır. Bu varsayımın göre, bir devlet ülkesinde bulunan diplomatik temsilcilikler (misyonlar) (6), sanki o devlet ülkesinde değilmiş adedilir ve bundan «elçinin, vazife gördüğü memleket dışından sayılması sebebiyle o memleket kanunlarına tâbi olmadığı neticesi çıkarılır (7).» Yani, varsayımın tabii neticesi, temsilcinin (misyon şefinin) ve diplomatik personelin buldukları devletin kazasına tâbi olmadıklarıdır. Ülke-dışılık taraftarları, bu varsayımın dayanarak, bir devlet ülkesinde diğer devletler temsilciliklerine neden ayrıcalıklar tanınmış olduğunu açıklamak isterler.

Terim itibariyle değilse de, menşei bakımından varsayım, *Grotius*'a kadar dayanır. Devletler hukukunda çığır açan bir müellif olarak tanınan *Grotius*, «De jure belli ac pacis libri tres» («Savaş ve barış hukukuna dair üç kitap») adlı eserinde; devletler hukukuna göre, nasıl bir çeşit varsayım ile bir elçinin kendi devlet reisinin şahsını temsil ettiği farz olunursa, benzer bir varsayım ile, elçiye, görevlerini nezdinde ifa etmekte bulunduğu devletin ülkesi dışında imiş nazarıyla bakılır, demektedir (8). Kendisine göre bunun neticesi, elçinin, elçilik görevi dolayısıyla ikamet ettiği yabancı memleketin medenî kanunlarına riayet etmekle mükellef bulunmadığıdır; fakat elçi herhangi bir suç işleyecek olursa, ya bu bilinmezlikten gelinir, ya da kendisinin memleketi terketmesi emredilir (9). *Grotius*'un bu şekilde açıkladığı varsayım, sonradan *G. F. de Martens*, *Heffter*, *Travers-Twiss*, *Wheaton* gibi yazarlar tarafından da benimsenmiştir (10).

Geniş bir anlamda ülke-dışılık, bir varsayım olmayıp, bir devlet ülkesinde bulunan bazı şahısların veya şeylerin bu devlet kudre-

(6) Temsilcilikler (misyonlar) hakkında bk. **Ömer İlhan Akipek**, Devletler hukuku, İkinci kitap: Devletler hukukunun şahıslarından devlet, 2. baskı, Ankara, 1965, s. 104 vd.

(7) **Zeki Mesud Alsan**, a.g.e., s. 569.

(8) **Hugues Grotius**, Le Droit de la guerre et de la paix, Nouvelle traduction par **Jean Barbeyrac**, Liv. II. Chap. XVIII, §. IV, No. 8, Tome second, Basle, MDCCXLVI, s. 20 (Emanuel Thourneisen).

(9) **Hugues Grotius**, a.g.e., s. 20.

(10) **Paul Fauchille**, Traité de Droit international public, Tome premier, Troisième partie : Paix. Paris, 1926, s. 63 (Librairie Arthur Rousseau).

tine ve dolayısıyla kazasına tâbi olmadığını göstermek üzere kullanılan muhtevası geniş bir kavramdır.

Devletler hukukuna göre devletlerin temel haklarından olan, bunların bağımsızlıklarına ve eşitliklerine riayet esasından çıkan netice, bir devletin, diğer bir devletin hukuk düzenine uymak zorunda bulunmadığıdır. Bu hususta yerleşmiş kaide, «*par in parem non habet imperium*» dur (11). Gerçekten, devletlerarası münasebetler, bir devletin, diğer bir devletin ülkesinde muayyen şahıslar ile menkul veya gayrimenkul şeyler bulundurmasını ve tasarruflarda bulunabilmesini gerektirmektedir. Bu devletlerarası toplumsal zaruret neticesinde meydana gelmiş olan bir takım devletlerarası örf ve âdet kaideleri ülke-dışılık kavramı altında toplanmaktadır (12). Bunun dışında, devletler, aralarında anlaşmalar akdi suretiyle, gene aynı kavramın muhtevasına girmekte olan bazı hak kategorileri ihdas etmişlerdir. Meselâ konsolosluk sözleşmeleriyle, konsoloslara ve konsolosluklara tanınmış olan ayrıcalıklar, bu tip haklardandır.

Geniş anlamda ülke-dışılık, yalnız diplomasi ve konsolosluk ayrıcalıklarını açıklamakta kullanılan bir kavram olmadığından, ülke-dışılık terimini, «ayrıcalıklar» ile eş anlamlı bir kelime addetmemek gerekir. Diğer taraftan, bir devlet ülkesi içinde bulunan bazı şahısların veya şeylerin, o devletler ülkesinde değillermiş gibi muamele görmesini istiyen bir varsayım da değildir. Buradaki şekliyle ülke-dışılık, belki daha ziyade Ortaçağda «*territorium*» (ülke) kelimesine verildiği ileri sürülen «*kaza*» anlamında anlaşılacak uygun düşer (13). Muhtemelen bunda, «derebeylik devrinde, hâkimiyetin mülki değil, şahsî» (14) olmasının da tesiri vardır. O halde, geniş anlamında ülke-dışılık, bir bakıma, *kaza-dışılık* yani ülke devletinin kazasına tâbi olmama demektir.

Türk Yargıtayı muhtelif kararlarında, — ülke-dışılık tâbirini kullanmasa bile — *kaza-dışılık* anlamında ülke-dışılığa yer vermiş

-
- (11) «*Par in parem potestam non habet*» şeklinde de ifade olunan bu kaide, «kimse kendisiyle eşit olan kimse üzerinde egemen değildir» veya «kimse, kendisiyle eşit olan kimse üzerinde kudret sahibi değildir» anlamına gelir.
- (12) Bk. **Stephan Verosta**, *Exterritorialitaet*, s. 499, (**Strupp - Schlochauer**, *Wörterbuch des Völkerrechts*, c. I, Berlin, 1960).
- (13) Bk. **Stephan Verosta**, a.g.e., s. 500.
- (14) **Seha L. Meray**, *Devletler hukukuna giriş*, c. II, 3. bası, Ankara, 1965, s. 29 (Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi yayımlarından).

bulunmaktadır. Bunlardan bilhassa Yargıtay Dördüncü Hukuk Dairesinin «390 esas» ve «1076 karar» sayılı ve 21 Mart 1947 tarihli kararı aydınlatıcı mahiyettedir (15). Buna göre: «Dâvanın İngiltere Hükûmetine ve Maliyesine izafetle İngiltere Büyük Elçisi aleyhine açılmış bulunmasına ve *bir Devletin diğer Devlet mahkemesinde muhakeme edilmesine Devletlerin bağımsızlığı mâni bulunmuş olduğu gibi diplomasi masuniyet ve muafiyetlerinden faydalanan elçilere tebligat yapılması ve bunların mahkemeye çağırılması da caiz bulunmamasına göre* (16) dâvanın Türk mahkemesinde görüleceğine ve dâva dilekçesinin tebliğ edilmesi lâzım gelmesine dokunan temyiz itirazları varit olmadığından reddiyle usul ve kanuna uygun olan hükmün (Tasdikine)» karar verilmiştir.

Yargıtay Ticaret Dairesinin «5402 esas» ve «5064 karar» sayılı ve 23 Aralık 1950 tarihli kararı da aynı kaideyi bir bakıma teyit etmektedir. Ancak (17) «Dâva Hindistan Hükûmetine izafetle Hindistan Hükûmeti Türkiye Büyük Elçiliği aleyhine ikâme edilmiş olup *Devletler hukukuna göre elçilerin buldukları Memleketin hakkı kazasından muaf bulunmalarına ve Devletler hukuku kaidelerine istinaden bu kaidelere uygun olarak Bakanlar Kurulunca hazırlanmış olan kararnamede Elçilere tebligat yapılamıyacağı tasrih edilmiş bulunmasına ve işbu kararname, yeni bir hukuk kaidesini ihdas etmiş olmayıp bu babda mevcut olan hukukî esaslara göre diplomasi muafiyetlerinden istifade edenlerin bir listesini tanzim etmiş bulunmasına göre kararnamenin neşredilmemiş olması keyfiyetinin hâdisede haizi tesir bulunmamasına binaen bu noktalara yöneltlen temyiz itirazları varit değilse de; yabancı bir Devletin *gayri menkule ve onun zilyetliğine müteallik ihtilâflar haricindeki hususlarda* (18) mahalli kazaya tâbi olması keyfiyeti, kendi rıza ve muvafakatlarına bağlı olduğu, Devletler Hukuku esaslarından bulunmasına göre bu yolda bir muvafakat bulunup bulunmadığı anlaşılacak üzere evvel emirde mevzuubahis Devlete Hariciye Bakanlığı vasıtasıyla tebligat icrasıyla gereken muamelenin yapılması muktezi bulunduğu halde bundan zühul edilmesi yolsuz*

(15) Kararın tam metni için bk. **Osman Fazıl Berki - Hilmi Ergüney**, Yabancılar hukuku ve kanun ihtilâfları ile ilgili Yargıtay kararlarının tahlil ve izahları, Ankara, 1963, s. 148 (Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü yayımlarından).

(16) Tarafımızdan italik harflere çevrilmiştir.

(17) Kararın tam metni için bk. **Osman Fazıl Berki - Hilmi Ergüney**, a.g.e., s. 149.

(18) Tarafımızdan italik harflere çevrilmiştir.

ve bu cihete matuf temyiz itirazları varit olduğundan temyiz olunan hükmün yalnız bu sebepten (Bozulmasına)» şeklinde ihdas edilmiş olan karar, bir taraftan, «elçilerin» ülkesinde buldukları devletin kaza yetkisine tâbi bulunmadıklarını teyit ederken, diğer taraftan, yabancı devletlere ait gayrimenkullere ve bunların zilyetliğine müteallik uyuşmazlıkların mahallî kazaya bağlı buldukları intibahı vermektedir. Karardaki «yabancı bir Devletin gayrimenkule ve onun zilyetliğine müteallik ihtilâflar haricindeki hususlarda mahallî kazaya tâbi olması» ibaresinden *a contrario* çıkan anlam budur. Ancak bu şekilde karar ittihaz ederken Ticaret Dairesinin, devletler hukukunun (devletler umumî hukukunun) bir kaidesi olan «*par in parem non habet imperium*» kaidesini bir kanun uyuşmazlıkları (devletler hususî hukuku) kaidesi olan «*lex rei sitae*» ile karıştırmakta olduğu anlaşılmaktadır. Yani yabancı devlete ait gayrimenkuller ile onların zilyetliği, yabancı tebaaya ait gayrimenkuller ve bunların zilyetliği ile bir tutulmaktadır ki bunda, kanaatimizce, hukukî isabet yoktur.

Diğer taraftan, Dördüncü Hukuk Dairesi daha yeni bir tarihte «icar mukavelesinin Şili Hükümeti adına ve Hükümetin Türkiye mümessili sıfatıyla sefiri tarafından imzalandığı ve bedeli icardan alacak dâvasının da Şili Hükümetine muzaf bulunduğu anlaşılmasına ve *Hukuku Düvel kavaidine nazaran mezkûr Hükümet aleyhine hüküm itası caiz görülemediği* (18) gibi, Dâvalı Hükümet mümessili olan Sefirin şahsını ilgilendiren haksız fiile müstenit tahribat iddiası bakımından dahi dâvanın rü'yetine imkân bulunmadığına binaen, dâvacının vârit olmıyan temyiz iddialarının reddiyle usul ve kanuna uygun ve mucip sebeplere müstenit bulunan hükmün (Tasdikine)» (19) karar vermekle devletler hukukunun bu konudaki kaidesini doğru olarak uygulamış bulunmaktadır.

O halde buraya kadarki açıklamalarımızdan anlaşıldığı üzere, ülke-dışılık; biri bazı şahısların ve şeylerin statüsünü desteklemek hususunda bir varsayım, diğeri de bir devletin ülkesinde bulunan bir takım şahısların ve şeylerin o devletin kazasına tâbi bulunmadığını gösteren muhtevası geniş bir kavram olarak kullanılmaktadır.

(19) Kararın tam metni için bk. **Osman Fazıl Berki - Hilmi Ergüney**, *Yabancılar hukuku ve kanun ihtilâfları ile ilgili Yargıtay kararlarının tahlil ve izahları*, Ankara, 1963, s. 147 (Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü yayımlarından).

II — ÜLKE - DIŞILIĞIN NETİCELERİ

Ülke-dışılık varsayımının neticesi olarak, daha ziyade, bir devletin diğer bir devlet nezdindeki temsilcisinin (elçisinin) ve temsilciliğinin, keza bazen de konsoloslarının ve konsolosluklarının ayrıcalıkları gösterilmişse de (20), *geniş anlamında ülke-dışılığın neticeleri*, kavramın şümulüne (kaplamına) giren hususlara göre değişmektedir. Buna dair izahatımızı iki ayrı başlık altında topluyacağız (21):

1 — Devletler ve bunların organları bakımından

Bir devlet ülkesinde bir diğer devlet namına yapılan *hükümet tasarrufları* (*acta jure imperii*) (22), *ülke-dışılık* kaidesinden tam olarak istifade ederler. Yani, bu nevi hükümet tasarrufları, kabul eden devletin — devlet — kudretine, dolayısıyla kazasına tâbi değildir. Buna mukabil *temşiyet tasarrufları* (*acta jure gestionis*) (23) bakımından *ülke-dışılığın* eksikli (nâkıs) olduğu, bu itibarla, yabancı devletin *ülke devletinde* hususî hukuk şahısları gibi muamele göreceği, ancak haklarında cibrî icraya gidilemeyeceği belirtilmektedir (24). O halde, bu görüşe nazaran, bir devlet namına diğer bir devlet ülkesinde yapılan temşiyet tasarrufları, *ülke devletinin* kazasına tâbi, fakat icrası dışında kalmaktadır. Buna mukabil, yabancı bir devletin hissedar olduğu bir ticaret

-
- (20) Örnek için bk. **Seha L. Meray**, Devletler hukukuna giriş, c. II, 3. bası, Ankara, 1965, s. 72, dip - notu no. 43 (Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi yayımlarından).
- (21) Bk. ve kar. **Léo Strisower**, L'exterritorialité et ses principales applications (Resueil des Cours, 1923, c. 1, s. 233 - 287); **Alphonse Heyking**, L'exterritorialité en Extrême - Orient (Recueil des Cours, 1925/II, c. 7, s. 241 - 335); **Cecil Hurst**, Les immunités diplomatiques, s. 145 vd. (Recueil des Cours, 1926/II, c. 12, s. 119 - 241); **Stephan Verosta**, Exterritorialitaet, s. 500 - 503 (**Strupp - Schlochauer**, Wörterbuch des Völkerrechts, c. I, Berlin, 1960).
- (22) Devlet kudretine dayanılarak yapılan hükümet tasarruflarına örnek olarak, savaş ilânı gibi devletin dış siyasetini ilgilendiren ve sıkı yönetim emniyetine taallük eden siyasî vasfı galip hukukî muameleler gösterilebilir.
- (23) Temşiyet tasarrufları, devletin ve organlarının hususî hukuk hükmi şahısları gibi yaptıkları hukukî muamelelerdir. Bu tasarruflarını devlet, —devlet— kudretine dayanarak değil, fakat şahısların (fertlerin ve hükmi şahısların) hususî hukuk çerçevesi içerisinde haiz buldukları imkânları kullanarak yapmaktadır.
- (24) **Stephan Verosta**, Exterritorialitaet, s. 500 (**Strupp - Schlochauer**, Wörterbuch des Völkerrechts, c. I, Berlin, 1960).

şirketi, ülke-dışılıktan, diğer bir deyimle kaza-dışılıktan faydalanmaz.

Devlet başkanları, yabancı devlet ülkesinde buldukları zaman, ve keza aynı şekilde *Papa* ülke-dışılıktan tam olarak istifade ederler. *Dışişleri Bakanları*, dışişlerini tedvir eden dairenin başı ve yabancı temsilcilerin mercii olmak itibariyle devlet temsilcileri kategorisine girdiklerinden, yabancı bir devlet ülkesinde buldukları zaman, o devletin — devlet — kudretine ve binnetice kazasına tâbi değildirlir.

Devlet başkanları devleti milletlerarası münasebetlerinde temsil etmekle ve dış işleri bakanları da devletlerin dış işlerinin işleyişini sağlamakla görevli olmakla beraber, bunların, herbir yabancı devletle ve devletlerarası teşekkülle olan münasebetleri teker teker tedvir etmelerine imkân bulunmaması sebebiyle, birbirleri nezdinde, karşılıklı rıza ile, bulundurdıkları *diplomasi temsilcilikleri*, bir başka tâbir ile, *elçilikler* ülke-dışılık kavramının şümüline girer. Bu, *temsilcinin* (*elçinin*) ve *diplomatik misyonun*, nezdinde buldukları devlette ve — bazı hallerde üçüncü devletler ülkesinde — belirli diplomatik ayrıcalıklardan faydalanması demektir. Diplomatik ayrıcalıklar anlamında ülke-dışılığın muhtevasına, *şahsî ayrıcalıklar* ve *temsilcilik ayrıcalıkları* dahildir. Bunlardan şahsî olanları, diplomasi temsilcilerine, bunların maiyetindeki bazı memurlara ve aileleri mensuplarına tanınmıştır. Temsilcilik ayrıcalıkları ise, bir küç olarak diplomatik misyona (heyete) tanınmış olanlarıdır (25).

Konsoloslar ve *konsolosluklar* da, yere ve zamana göre muhtevası değişen bir ülke-dışılıktan faydalanmaktadırlar. Diplomasi temsilcilerine müteallik kaideler, daha ziyade, devletlerarası örf ve âdet kaideleri olmasına mukabil, konsolosların statülerini, dolayısıyla ülke-dışılıktan faydalanma derecelerini gösteren kaideler, genellikle ahddir, yani devletler arasında yapılmış olan anlaşmalarda bulunmaktadır. Konsolosların, ülke-dışılıktan istifadeleri nisbîdir. Umumiyetle konsoloslara yalnız görevlerine ilişkin hususlarda ayrıcalıklar tanınır; kendi şahısları adına girişecekleri işlerden dolayı kaza-dışılıktan faydalanmamaları gerekir. Ayrıcalıklarının sarahaten belirtilmemiş olduğu hallerde mahallî ka-

(25) Diplomatik ayrıcalıklar hakkında bk. **Ömer İlhan Akıpek**, Devletler hukuku, İkinci kitap : Devletler hukuku şahıslarından devlet, 2. bası, Ankara, 1965, s. 108 vd.

nun ve kazaya tâbidirler (26). Mamafih, ülke-dışılıktan tam ve mutlak olarak istifade ettikleri yerler ve zamanlar olmuştur (27).

Yabancı ülkede bulunan *askerî birlikler* hakkında savaşta ve barışta olmak üzere bir tefrik yapmak lâzımdır. Savaşta, işgal birliklerinin ülke-dışılığı tam ve mutlaktır. Buna mukabil barışta bir devletin diğer bir devlet ülkesinde askerî birlikler bulundurması şartlarının, özel anlaşmalarla düzenlenmesi gerekir. Bu anlaşmalarla, gönderen devlet kuvvetlerine tam veya sınırlı bir ülke-dışılık tanımak mümkündür (28).

Buna mukabil, *bir devletin savaş gemileri ve ticarî olmayan maksatlara tahsis edilmiş sair gemileri* ve bu gemilerde bulunan kişiler, genellikle sahildar devletin kaza yetkisi dışında kaldığından, ülke-dışılığın çerçevesi içinde mütalâa edilmektedir.

Askerî uçaklar, bir başka devlet ülkesinde buldukları zaman, ya bir nezaket ziyareti yapmaktadırlar, bu takdirde ülke-dışılıktan tam olarak faydalanırlar; ya da bir milletlerarası anlaşma hükümleri gereğince oradadırlar, böyle bir durumda ise, ne derecede ve hangi şekilde ülke-dışılığa tâbi olacaklarını ilgili anlaşma gösterir.

2 — Devletten gayri şahıslar bakımından

Devletler hukukunun devletten gayri başlıca şahısları olan *devletlerarası teşekküllere ve bunların memurlarına* görevlerini

- (26) Bk. ve kar. **T. J. Lawrence**, A handbook of public international law, 11 th edition by **Percy H. Winfield**, London, 1938, s. 85 (MacMillan and Co. Limited).
- (27) Konsoloslüğün gelişmesi hakkında bk. **Seha L. Meray**, Devletler hukukuna giriş, c. II, 3. bası, Ankara, 1965, s. 57 (Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi yayımlarından).
- (28) Bu konuda, Türkiye tarafından 10 Mart 1954 tarihli 6375 sayılı kanunla onaylanmış bulunan 10 Haziran 1951 tarihli «Kuzey Atlantik Antlaşmasına taraf devletler arasında kuvvetlerinin statüsüne dair Sözleşme» (NATO Kuvvetleri Sözleşmesi) ve diğer anlaşmalar hakkında bk. **Ömer İlhan Akipek**, Devletler hukuku kaynaklarından ve belgelerinden örnekler (Devletler hukuku metinleri), Ankara, 1966, s. 545 vd., 588 vd., 590 vd. (Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi yayımlarından); ayrıca bk. **Edip F. Çelik**, NATO Kuvvetleri Sözleşmesine göre kaza selâhiyetinin kullanılması (İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası, c. XXV, 1959, sayı 1-4, s. 54-93); **Muzaffer Kıran - Gültekin Günert**, NATO, kanun ve antlaşmaların Türkiye'deki mukayeseli tatbikatı, Ankara, 1962, 190 s.; **Joseph M. Snee and Kenneth A. Pye**, Status of Forces Agreement and Criminal Jurisdiction, New York, 1957, 167 s. (Oceana Publications, Inc., New York).

ifa edebilmeleri için sınırlı bir ülke-dışılık tanımak gerekmiştir. Bu ülke-dışılığın muhtevası gene bir takım ayrıcalıklardan ibarettir.

Meselâ 28 Nisan 1919 tarihli *Milletler Cemiyeti Misakının* 7 nci maddesinin 4 üncü fıkrasına göre «Cemiyetin üyelerinin temsilcileri ve ajanları görevlerinin ifasında diplomatik ayrıcalık ve dokunulmazlıklardan istifade ederler.» Keza aynı maddenin 5 inci fıkrası hükmüne nazaran «Cemiyetin, memurlarının veya toplanmalarına iştirak eden temsilcilerin işgal ettikleri binalar ve sair emval masumdur».

26 Haziran 1945 tarihli *Birleşmiş Milletler Antlaşmasının* 105 inci maddesi ise şöyledir:

«1. Teşkilât, Üyelerinden herbirinin ülkesinde amaçlarına erişmek için gerekli imtiyaz ve masuniyetlerden faydalanır.

2. Birleşmiş Milletler Üyelerinin temsilcileri ve Teşkilât memurları Teşkilât ile ilgili görevlerini tam bağımsızlık içinde yapabilmek için gerekli imtiyaz ve masuniyetlerden keza faydalanırlar.

3. Genel Kurul, işbu maddenin birinci ve ikinci fıkralarının uygulanması teferratının tesbiti için tavsiyeler yapabilir veya Birleşmiş Milletler Üyelerine bu maksatla anlaşmalar teklif edebilir.»

Bu örneklerde görüldüğü üzere, milletlerarası teşekküller ve bunların memurları, aynen olmasa bile, gene de diplomasi ayrıcalıklarına benzer ayrıcalıklardan faydalanmaktadırlar. Ancak diplomatik ayrıcalıkların temelinde örf ve âdet hukuku kaideleri bulunmasına mukabil, bunlar milletlerarası anlaşmalara dayanmaktadır (29).

III — TENKİDİ

İncelemelerimizden anlaşıldığı veçhile, ülke-dışılık, biri varsa-yım, diğeri de bir devlet ülkesinde bulunan bazı şahısların veya

(29) Bk. Mehmet Gönübol, *Milletlerarası siyasi teşkilatlanma*, Ankara, 1964, s. 272 - 274 (Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi yayımlarından); Erich Kordt, *Privilegien und Immunitaeten internationaler Organisationen*, s. 804 vd. (Strupp - Schlochauer, *Wörterbuch des Völkerrechts*, c. II, Berlin, 1961); Alphonse Heyking, *L'exterritorialité et ses applications en Extrême - Orient*, s. 277 vd. s. 280 vd. (Recueil des Cours, 1925/II, s. 7).

şeylerin o devlet kudretine ve binnetice kazasına tâbi olmadığını göstermek üzere kullanılan bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır.

Varsayım olarak, ülke-dışılık, *Fauchille*'in belirttiği gibi, «faydasız, müphem, yanlış ve bu sebeple tehlikeli» dir (30). Bu anlamda ülke-dışılık, karışıklıklara yol açacak mahiyettedir. Meselâ Prof. *Zeki Mesud Alsan*'ın ifadesiyle «elçilik binasının memleket dışı bir yer sayılması, orada elçilik memurlarından olmayan birisi tarafından işlenen suçun binanın mensup olduğu devlet mahkemelerinde görülmesi lâzım gelirdi. Yine böyle bir telâkki elçilik binasına sığan suçluların teslimi hususunda iade yolunun kullanılmasını icap ettirirdi (31).» Bu sebeplerle abes neticelere münce olabilecek (32) ülke-dışılık varsayımı reddedilmelidir ve bu varsayıma istinat ettirilmek istenilen hukukî müesseselerin —meselâ diplomatik ayrıcalıkların — temeli, başka esaslarda aranmalıdır.

Buna mukabil, ikinci anlamında ülke-dışılık, belirli bir hukukî durumu, yani ülke devletinin — devlet — kudretine ve dolayısıyla kaza yetkisine bağlı olmama kavramını ifade eden bir terim olarak milletlerarası terminolojide yerleşmiş bulunmaktadır.

Böylece ülke-dışılık, artık bir varsayım olarak değilse bile, şimulüne giren hususlara göre değişik bir muhteva gösteren bir kavram olarak tatbikatta ve nazariyatta yaşamaktadır (33).

-
- (30) **Paul Fauchille**, *Traité de Droit international public*, Tome premier, Troisième partie: Paix, Paris, 1926, s. 64 (Librairie Arthur Rousseau).
- (31) **Zeki Mesud Alsan**, *Yeni devletler hukuku*, c. I, 2. bası, İstanbul, 1955, s. 570 (Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi yayımlarından).
- (32) Bk. **Cecil Hurst**, *Les immunités diplomatiques*, s. 145 (Recueil des Cours, 1926/II, c. 12).
- (33) Bk. ve kar. **Alphonse Heyking**, *L'exterritorialité en Extrême-Orient* Recueil des Cours, 1925/II, c. 7, s. 241 - 335); **Léo Strisower**, *L'exterritorialité et ses principales applications* (Recueil des Cours, 1923, c. 1, s. 233 - 287).

B İ B L İ Y O G R A F Y A (*)

- AKİPEK, Ömer İlhan** : Devletler hukuku, İkinci kitap: Devletler hukuku şahıslarından devlet, 2. bası, Ankara, 1965, 142 s.
- AKİPEK, Ömer İlhan** : Devletler hukuku kaynaklarından ve belgelerinden örnekler (Devletler hukuku metinleri), Ankara, 1966, XVIII + 916 s. (Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi yayımlarından).
- ALSAN, Zeki Mesud** : Yeni devletler hukuku, c. I, 2. bası, İstanbul, 1955, 676 s. (Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi yayımlarından).
- BERKİ, Osman Fazıl - ERGÜNEY, Hilmi** : Yabancılar hukuku ve kanun ihtilâfları ile ilgili Yargıtay kararlarının tahlil ve izahları, Ankara, 1963, 174 s. (Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü yayımlarından).
- ÇELİK, Edip F.** : Milletlerarası hukuk, c. I, gözden geçirilmiş bası, İstanbul, 1965, 561 s. (İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi yayımlarından).
- ÇELİK Edip F.**: NATO Kuvvetleri Sözleşmesine göre kaza selâhiyetinin kullanılması (İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası, c. XXV, 1959, sayı 1-4, s. 54-93).
- FAUCHILLE, Paul** : Traité de Droit international public, Tome premier, Troisième partie: Paix, Paris, 1926, 279 s. (Librairie Arthur Rousseau).
- GÖNLÜBOL, Mehmet** : Milletlerarası siyasi teşkilatlanma, Ankara, 1964, 411 s. (Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi yayımlarından).
- GROTIUS, Hugues** : Le Droit de la guerre et de la paix, Nouvelle traduction par **Jean Barbeyrac**, Tome second, Basle, MDCXLVI, 480 s. (Emanuel Thourneisen).

(*) Müelliflerin soyadlarına göre alfabe sırasıyla.

- HEYKING, Alphonse** : L'exterritorialité en Extrême-Orient (Recueil des Cours, 1925/II, c. 7, s. 241 - 335).
- HURST, Cecil** : Les immunités diplomatiques (Recueil des Cours, 1926/II, c. 12, s. 119 - 241).
- KIRAN, Muzaffer - GÜNERİ, Gültekin** : NATO, kanun ve antlaşmaların Türkiye'deki mukayeseli tatbikatı, Ankara, 1962, 190 s.
- KORDT, Erich** : Privilegien und Immunitaeten internationaler Organisationen (**Strupp - Schlochauer**, Wörterbuch des Völkerrechts, c. II, Berlin, 1961, s. 804 - 807).
- LAWRENCE, T. J.** : A handbook of public international law, 11 th edition by **Percy H. Winfield**, London, 1938, XVI + 207 s. (MacMillan and Co., Limited).
- MERAY, Seha L.** : Devletler hukukuna giriş, c. II, 3. bası, Ankara, 1965, 658 s. (Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi yayımlarından).
- SATOW, Ernest** : A guide to diplomatic practice, 4 th edition, edited by **Nevile Bland**, London - New York - Toronto, 1961, 510 s. (Longmans).
- SNEE, Joseph M. and PYE, Kenneth A.** : Status of Forces Agreement and Criminal Jurisdiction, New York, 1957, 167 s. (Oceana Publications, Inc., New York).
- STRISOWER, Léo** : L'exterritorialité et ses principales applications (Recueil des Cours, 1923, c. 1, 233 - 287).
- VEROSTA, Stephan** : Exterritorialitaet (**Strupp - Schlochauer**, Wörterbuch des Völkerrechts, c. I, Berlin, 1960, s. 499-504).